

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

МОЗОЛЬ Станіслав Анатолійович - кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС
УДК 343.97

, 43.97

Стаття посвячена виявленню і аналізу основних мер забезпечення кримінологічної безпеки. Определяются наиболее актуальные направления развития правового регулирования отношений в сфере кримінологіческой безопасности, а также взаимодействия правоохранительных органов с аналогічними структурами европейских стран по противодействию преступности.

Ключевые слова: безопасность, кримінологіческая безопасность, меры обеспечения кримінологіческой безопасности, противодействие преступности.

Постановка проблеми

Для досягнення уважного, серйозного підходу до забезпечення кримінологічної безпеки в силу її всеосяжного і домінуючого характеру для держави потрібне проведення комплексу заходів у різних сферах. Сьогодні від цього залежить існування України як суверенної держави, що займає гідне місце на міжнародній арені. В умовах сьогодишньої кризи в Україні повинні бути зроблені максимальні зусилля для розробки та ефективного використання засобів протидії спробам ослаблення її міжнародних позицій та авторитету. Дана мета покликана забезпечити відповідність міжнародного статусу України її об'єктивному геополітичному, геостратегічному і гео економічному стану та загальному потенціалу, а також зберегти умови, необхідні для її розвитку як багатонаціональної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сьогодні існує багато досліджень у сфері безпеки та її складових. Вагомий внесок у теорію і практику безпеки зробили провідні західні та російські вчені. Серед вітчизняних вчених, які висвітлюють деякі аспекти забезпечення кримінологічної безпеки держави, насамперед необхідно відзначити праці О. Білоруса, В. Кременя, І. Бінька, В. Ліпкана, В. Циганова, Н. Нижник, В. Горбуліна, О. Власюка, О. Литвинова, М. Ожевана, М. Різуна, В. Мунтіяна, А. Сухорукова, Д. Прейгера, Я. Жаліла, Г. Ситника тощо.

Метою статті виступає з'ясування та аналіз основних заходів забезпечення кримінологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу

Україна забезпечує безпеку всіма наявними в її розпорядженні засобами - політичними, економічними, правовими, військовими, організаційними та іншими на основі послідовної реалізації політики національної безпеки з урахуванням розмежування відповідних повноважень та забезпечення координації дій органів законодавчої, виконавчої і судової влади. Забезпечення кримінологічної безпеки країни неможливе без активної участі в цьому процесі громадських організацій і українських громадян, що вимагає формування спеціальних механізмів «демократії участі».

Більшість кримінальних викликів і загроз як актуальних, так і потенційних може бути нейтралізована або ослаблена шляхом розробки засобів подолання кризових явищ в Україні, зміцнення її державних інститутів, а також шляхом проведення ефективної зовнішньої політики.

Однією з перешкод на шляху розвитку нашої держави нам бачиться її нездатність прийняти адекватне кримінальним загрозам і викликам законодавство. Моніторинг чинного законодавства по забезпеченню кримінологічної безпеки виявив відсутність у ньому системності. Окремі закони страждають суперечливістю, декларативністю, що перешкоджає їх ефективному, цілеспрямованому виконанню.

Необхідно розробити методіку визначення пріоритетів законодавчого забезпечення проблем кримінологічної безпеки, які в залежності від ситуації можуть змінюватися. В якості найбільш актуальних напрямків розвитку правового регулювання відносин у сфері кримінологічної безпеки в даний час виділимо наступні.

1. Оновлення законодавства про безпеку, приведення його у відповідність із сучасними реаліями (небезпеками і загрозами) та вимогами практики забезпечення кримінологічної безпеки.

У першу чергу це стосується Закону України «Про основи національної безпеки України» [1], який визначає стратегію та механізм забезпечення національної безпеки. У цьому законі слід передбачити, окрім тих, що стали вже традиційними, положення про предмет безпеки, її види, систему органів, які забезпечують безпеку, також і положення про методіку збору інформації у сфері безпеки, аналізу і прогнозування загроз, про способи та рухомий характер методів їх відображення.

2. Подальше вдосконалення правового забезпечення діяльності суб'єктів безпеки, приведення законодавства, що регламентує їх діяльність у відповідність з вимогами сьогодення. Зокрема, зняти порушення принципів єдності системи державної служби, у тому числі: функціонально-видове дублювання, яке проявляється у вторгненні одного відомства в компетенцію іншого;

невиправдану диференціацію статусів державних службовців деяких органів законодавчої та виконавчої влади; неузгодженість чинних нормативних правових актів, що стосуються правовідносин зі суміжними видами державної служби.

3. Необхідність забезпечення кримінологічної безпеки і, насамперед, внутрішньої безпеки не лише за сферами життєдіяльності, але й у територіальному розрізі. Різний зміст та специфічні особливості регіональних інтересів на території країни позначаються на характері діяльності по їх захисту. В результаті безпека регіонів визначає і рівень кримінологічної безпеки в цілому.

4. Вироблення «реєстру об'єктів безпеки» через кодифікацію наявних норм права. В ефективних системах безпеки ця її ланка впорядкована юридичними нормами так, що частини, наприклад, сили та органи безпеки, пристосовують і вдосконалюють себе для того, щоб зберегти стабільність та керуваність всієї системи.

5. Ми не будемо докладно зупинятися на проблемах конституційного будівництва. Бо це не є кінцевою метою нашого дослідження. Тим більше, що розгляду даної проблеми присвячено достатню кількість наукових робіт [2; 3; 4].

Єдине, на що хотілося б звернути увагу, так це на необхідність обґрунтування, розгляду і закріплення в Конституції України права людини на безпечне проживання з урахуванням зростаючої ролі безпеки в житті сучасного суспільства. Під цим терміном слід розуміти стан захищеності індивіда, а також середовища проживання від загроз різного характеру на рівні, необхідному для реалізації інших прав та обов'язків. Це право не можна віднести до особистих, політичних або соціально-економічних. Воно повинно займати особливе місце, оскільки без його забезпечення неможлива реалізація людиною інших прав.

6. Представляється також дуже доцільною розробка проекту Концепції (моделі) кримінологічної безпеки України, в якій знайшли б відображення не тільки об'єктивні потреби створення зазначеної системи, але і її основні складові, напрями

діяльності суб'єктів цієї системи, був би прописаний механізм взаємодії між ними. У ній повинна бути визначена стратегія розвитку даної системи, а також органи (структури), відповідальні за її реалізацію. Цілком зрозуміло, що для розробки такої Концепції (моделі), у першу чергу, необхідно провести ревізію діючих нормативно-правових актів на предмет визначення їх відповідності міжнародно-правовим стандартам у області прав людини і громадянина, Конституції України.

Концепція (модель) кримінологічної безпеки повинна включати в себе:

- характеристику глобальних і внутрішніх кримінальних загроз національній безпеці країни як сукупності умов і чинників, що створюють небезпеку для життєвоважливих інтересів особистості, суспільства та держави;

- критерії і параметри, що характеризують національні інтереси в області кримінологічної безпеки;

- питання формування повноцінної державної політики у даній сфері, включаючи інституційні перетворення та створення необхідних механізмів, що усувають або пом'якшують вплив факторів, підривають стійкість системи кримінологічної безпеки.

Даний документ повинен служити основою для розробки комплексних цільових програм по забезпеченню кримінологічної безпеки загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів.

Якщо говорити про систему заходів забезпечення кримінологічної безпеки, то її слід розглядати на трьох рівнях:

- 1) інформаційно-аналітичні заходи, включаючи моніторинг за станом інформації щодо вразливості життєво важливих інтересів і протидії загрозам, а також вироблення поточних і прогностичних оцінок розвитку ситуації у цій сфері з розробкою пропозицій щодо її стабілізації;

- 2) заходи регулятивного впливу, які передбачають локалізацію і нейтралізацію загроз кримінологічної безпеки країни;

- 3) заходи прямої протидії, здійснювані стосовно носіїв загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави у сфері кримінологічної безпеки.

При цьому мова повинна йти не просто про якусь суму заходів, а про вироблення певної технології, що об'єднує воедино діяльність представників різних структур і передбачає комплексне планування заходів, спрямованих на забезпечення кримінологічної безпеки.

Проведений нами аналіз кримінологічної безпеки України та системи її забезпечення дозволяє констатувати, що існує реальна загроза глобалізації кримінальних загроз. Ця теза дозволяє говорити про необхідність подальшої оптимізації діяльності всіх суб'єктів системи забезпечення безпеки у боротьбі зі злочинністю як однієї з основних загроз внутрішньої безпеки українського суспільства.

Цей процес передбачає комплекс заходів щодо приведення політичної та правоохоронної діяльності в стан, що забезпечує в країні повне панування законності і правопорядку. Основні шляхи вирішення цієї проблеми лежать у сфері вироблення адекватної сучасним реаліям стратегії вдосконалення законодавчої бази, створення сприятливої морально-психологічної атмосфери в суспільстві. Представляється необхідним в інтересах підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо усунення кримінальної загрози вжити дієвих заходів щодо упорядкування їх правового статусу, забезпечити правову й організаційну основи їх взаємодії, удосконалити систему керування ними, покращувати кадровий склад.

Системний підхід до розгляду ролі громадських інституцій у боротьбі зі злочинністю дозволяє зробити висновок про те, що поряд з органами державної влади та правоохоронними структурами вони є найважливішими суб'єктами забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства. Ефективність роботи по усуненню кримінальної загрози особі, суспільству і державі багато в чому залежить від того, наскільки розвинене в країні громадянське суспільство, його структура інститутів, наскільки вони активно беруть участь у вирішенні найбільш важливих проблем боротьби зі злочинністю.

Є гостра потреба у створенні необхідної законодавчої та нормативної бази для

об'єднання зусиль державних і громадських структур у забезпеченні кримінологічної безпеки. При цьому ми хочемо підкреслити, що в умовах глобалізації кримінальних загроз ефективна боротьба практично з будь-якими видами злочинів можлива лише при згуртуванні зусиль всього міжнародного співтовариства.

Основними напрямками співробітництва органів внутрішніх справ України і правоохоронних органів зарубіжних держав повинні бути:

- забезпечення реальної, практичної дієвості вже укладених угод, договорів, конвенцій тощо;

- використання оперативних можливостей органів зарубіжних держав для попередження і припинення незаконної діяльності транснаціональних злочинних формувань, включаючи спеціальне супроводження оперативно-розшукової діяльності;

- організація регулярного обміну інформацією про джерела і канали контрабандного ввезення і вивезення валюти, культурних цінностей, стратегічно важливих сировинних ресурсів, військових технологій, зброї і наркотиків.

У цілях вдосконалення правової бази міжнародного співробітництва по боротьбі зі злочинністю, на нашу думку, слід:

1. Підготувати міжнародні договори про єдність процесуального підходу до встановлення винуватості транснаціональних злочинців, про оцінку та використання доказів, про єдині засади покарання за вчинені злочини.

2. Розробити міжнародні конвенції з кримінально-виконавчого провадження, котрі визначають загальний підхід до утримання засуджених транснаціональних злочинців, що виключає можливість впливу засуджених на соціальне середовище зацікавлених держав (помста, залякування, підкуп, формування неправдивих відомостей компрометуючого характеру тощо).

3. Підготувати міждержавні угоди по забезпеченню державного захисту потерпілих (жертв), свідків, працівників оперативно-слідчих, судових і прокурорських служб.

Таким чином, взаємодія правоохоронних органів з аналогічними структурами

європейських країн з протидії злочинності можна представити у вигляді п'яти основних напрямів:

1. Наукове дослідження актуальних проблем боротьби зі злочинністю. В рамках цього напрямку українська сторона вважає корисним у наших спільних інтересах провести спільні наукові дослідження в розглянутій області. Однак для того, щоб ці дослідження були достатньо ефективними, бажано, щоб у них також брали участь фахівці з системи прокуратури та юридичних вузів зацікавлених сторін. При цьому дуже важливо об'єднати зусилля науковців європейських країн для розробки не тільки питань оперативно-розшукової роботи, але і сучасних криміналістичних проблем тактики і методики розкриття та розслідування злочинів, і насамперед вчинених організованими транснаціональними злочинними групами.

Розробка останніх вкрай необхідна, оскільки існуючі методики розслідування окремих видів злочинів, в тому числі і вчинених міжнародною групою злочинців, як показує наша слідча практика, поки що не можуть досить ефективно використовуватися. Пояснюється це тим, що вони не повною мірою враховують специфічні риси сучасної організованої злочинності.

І ще менше нам відомі і беруться до уваги в методиках розслідування специфічні особливості різних злочинних угруповань, що мають стійкі міждержавні й транснаціональні зв'язки, і вчинені ними злочину. Особливості кримінальної діяльності таких злочинних груп криміналістами європейських та інших країн не тільки спільно не вивчені, але й не накопичена, належним чином не систематизована відповідна інформація (знову ж таки через відсутність стійких зв'язків). Відповідно, українські та європейські криміналісти ще не мають достатнього масиву яких-небудь планів і угод про спільні науково-методичні розробки даних проблем, тому відсутня чітка система науково-криміналістичного забезпечення діяльності слідчих і оперативно-розшукових органів по розкриттю та розслідуванню зазначених злочинів. Але для того, щоб налагодити міждержавні наукові зв'язки з розробки мето-

дів боротьби з організованою злочинністю, спочатку необхідно скоординувати зусилля вчених-криміналістів різних правоохоронних відомств всередині кожної європейської держави. Для цього було б бажано мати не тільки банк відповідних даних, але і міжнародну координаційну наукову раду.

2. Підготовка кадрів. У цій сфері основними напрямками міжнародного співробітництва МВС України видаються: регулярний взаємний обмін делегаціями в цілях ознайомлення як з організацією роботи правоохоронних органів, так і з підготовкою кадрів, перш за все керівних; читання лекцій, організація стажувань і навчання слухачів та викладачів в навчальних закладах зацікавлених сторін, спільна підготовка навчальної та наукової літератури, яка з однаковим успіхом могла б використовуватися для підготовки фахівців у будь-якій з європейських країн. Крім того, нам видається доцільним регулярно залучення зарубіжних фахівців до навчально-наукового процесу на контрактній або іншій основі, в залежності від домовленості зацікавлених сторін.

3. Регулярний обмін досвідом та інформацією. Необхідність такого регулярного обміну дозволяє наочно проілюструвати наступний приклад. У даний час, незважаючи на існування міжнародного індексу злочинності, досить гостро постає проблема уніфікації кримінальних діянь. Аналіз злочинності різних країн, приведення її показників до якогось спільного знаменника – справа надзвичайно важка і тут можливі різні помилки. Наприклад, відповідаючи на щорічний опитувальник ООН, правоохоронні відомства різних країн нерідко по-своєму тлумачать названі дефініції злочинів. Однією з умов, що допомагають підвищити рівень порівнянності статистичних показників по злочинності різних країн, є зближення кримінально-правових дефініцій та порядку реєстрації злочинів, а також обмеження порівняльного аналізу загально визнаними складами злочинних діянь. Позитивний досвід у цьому відношенні є у багатьох європейських державах. Наприклад, у Росії в рамках МВС традиційно, протягом багатьох років успішно використовується система статистичних показників злочинності по

республіках, краях і областях з урахуванням їх видів і ступеня небезпеки.

Питання лише в тому, щоб подібний досвід і інформація про нього не спорадично, а регулярно і своєчасно доходили до європейської правоохоронної спільноти, тобто була створена ефективна система обміну.

Тривалий час зазначені проблеми вирішувалися незадовільно, організовані злочинні формування, що діють на території фактично всіх європейських країн, будують свою кримінальну стратегію і тактику з урахуванням правової та організаційної неврегульованості міждержавних відносин та зв'язків криміналістів.

Оскільки зазначена неврегульованість носила, і поки ще носить загальний, а не специфічно-національний характер, то в боротьбі з організованою злочинністю різних європейських країн досі виникають подібні проблеми. Саме тому українські фахівці готові поділитися з колегами наявними досвідом і, у свою чергу, з вдячністю сприймуть надану інформацію та багатий досвід криміналістів Європи.

4. Ресурсне забезпечення. Даний напрямок взаємодії передбачає не тільки регулярне вкладення коштів у постійно діючі спільні поліцейські структури типу «Інтерпол» і «Європол», але і субсидування окремих або спільних поліцейських акцій проти організованої злочинності, у тому числі наркомафії і тероризму, виділення для цих цілей необхідних сил та засобів.

5. Спільне вирішення конкретних завдань кримінального і некримінального характеру. Спільна діяльність міжнародних правоохоронних структур у боротьбі з транснаціональною злочинністю повинна здійснюватися з урахуванням виду, характеру і особливостей сучасних злочинів, а також специфіки роботи самих поліцейських структур; національних, економічних і політичних особливостей країн їх функціонування. Слід звернути увагу на те, що зміст і характер міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю по зазначених автором напрямах вимагають невідкладних заходів, так і дій, розрахованих на тривалу перспективу в рамках уже існуючих і розроблювальних міжнародних угод. Не викли-

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено з'ясуванню та аналізу основних заходів забезпечення кримінологічної безпеки. Визначаються найбільш актуальні напрямки розвитку правового регулювання відносин у сфері кримінологічної безпеки, а також взаємодії правоохоронних органів з аналогічними структурами європейських країн з протидії злочинності.

Ключові слова: безпека, кримінологічна безпека, заходи забезпечення кримінологічної безпеки, протидія злочинності.

SUMMARY

The article is devoted to the identification and analysis of the main criminological measures to ensure security. Identifies the most current trends in the development of legal regulation of relations in the sphere of criminological security and cooperation between law enforcement agencies with similar structures of European countries to counter crime.

Keywords: security, criminological security, measures to criminological security, combating crime.

кає сумнівів те, що тільки спільними зусиллями при їх постійному нарощуванні можна досягти позитивних результатів у боротьбі з транснаціональною злочинністю. Це, у свою чергу, позитивно позначиться на стані боротьби зі злочинністю у кожній з взаємодіючих країн.

Висновки

Розуміючи соціальний характер злочинності, разом з тим світове співтовариство не може допустити, щоб вона диктувала умови життя і розвитку. У ХХІ столітті, в епоху розуму і прогресу в боротьбі з криміналітетом поряд із попереднім досвідом повинні бути використані і нові технології, котрі базуються на ранній профілактиці та соціальному прогнозуванні, широкому використанні сучасних досягнень науки та техніки.

Об'єднання зусиль правоохоронних структур, насамперед поліцейських інститутів, є важливою складовою успіху в боротьбі зі злочинністю, ефективним засобом і умовою для переходу від старого конфронта-

ційного до нового партнерського світового порядку та недопущення подальшого розвитку криміналітету.

Література

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV//Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39 (26.09.2003). ст. 351.

2. Павленко С. З. Безопасность российского государства как политическая проблема : автореф. дисс.... д-ра полит. наук : спец. 23.00.02. М., 1998. 59 с.

3. Степашин С. В. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности Российской Федерации: автореф. дисс.... д-ра юрид. наук. : спец. 12.00.01//МВД России С.-Петербург. юрид. ин-т. Санкт-Петербург, 1994. 41 с.

4. Гыскэ А. В. Внутренняя безопасность российского общества: проблемы обеспечения : Социально-философский анализ : автореферат дис. ... доктора философских наук: спец. 09.00.11//Военная академия ракетных войск стратегического назначения им. Петра Великого. Москва, 2001. 46 с.